

FIPETRAKY NY "HASY" NA NY "HASINA" EO AMIN'NY FOMBA SY FAHAIZANA ARY FAHALALANA NY TANTARAN~~I~~ MADAGASIKARA

natolotr'i

Jean-François RABEDIMY

Raha tany ka ekena fa ny tantaran'ny firenena iray dia mifototra amin'ny tantaran'ny mponina ao amin'io tany io ary ny mponina ao aminy no anisan'ny anankiray lehibe ao amin'ny fanatontosana ny tantarany ; tsy azo lavina ary fa ny fahaizana amam-pahalalana ananany, ny fomba tànany dia tsy maintsy ho jerena ary tsy maintsy ho halalinina.

Madagaskara dia anisan'ny firenena tsy mba nametraka ny tantara voasoratra momba ny niandohan'ny mponina ao aminy na dia nisy aza ny sorabe, ny tantara dia avy amin'ny alalan'ny koram-be, ny volanto, ny angano, ny tafasiry izay bangoina hoe : tantara lovan-tsofina no tena nimasoany.

Ny «hasy» na ny «hasina» dia fahaizana amam-pahalalana ananan'ny ombiasy. Mizara telo karazana ny fomba eo amin'ny «hasina» : ny sikidy, ny tetiandro, ny tetivintana. Izany dia nozarain'ireo ombiasy antemoro ho roa ihany : ny mikasika ny habakabaka, ny mikasika ny eto ambonin'ny tany (zava-maniry, ny biby isan-karazany, ny olombelona).

Hita eo amin'ny famohazana ny sikidy (1) ny niandohan'ny «hasy», voalaza eo mantsy ireo olona kalazalahy tamin'ny «hasina». Zarain'ireo ombiasy

(1) Jereo ny boky nosoratan'i Jean-François Rabedimy (*Pratiques de divination à Madagascar — Techniques du Sikily en pays sakalava-menabe*. Paris, O.R.S.T.O.M., 1976, 234 p.) sy Raymond Decary (*La divination malgache par le sikidy*. Paris, Geuthner, 1970, II - 111 p.).

ho roa karazana izy ireo : ao ny olona tany andohan'andro tahaka an'i Mamakivatoharagna, i Babamino, sns ; ao koa ny olona izay nanana ny fahaizana momba ny «hasina» izay mponina teto. Ary tsy nohadinoiny ilay toerana niavian'ny ombiasy sasantsasany, tao Maka any Arabia izay toerana manandaza tokoa eo amin'ny tantaran'ny silamo mandraka ankehitriny izao.

Tsy misaraka amin'ny fahaizana sy fahalalana ny «hasy» ny fahaizana ny tantara, tantara niandohan'ny olombelona na ny finoany, tantaran'ny niandohan'ny mponina eo amin'ny faritra nisy azy. Izany no mahatonga ireo mpimasy nanonona ny Kalanoro, ny Vazimba, sns. Tsy azo lavina fa misy ny fifandraisany «hasina» sy ny tantara. Manana endrika toy izao ny fifandraisany :

— fisian'ireo mponina eto amin'ny Nosy, araka ny tantarany avy, araka ny toerana sy faritra misy azy avy ;

— fisian'ny sorabe ao amin'ny Antemoro, izay lazaina fa izy ireo no niandohan'ny «hasina» na nandalina bebe kokoa momba azy. Hita ao amin'ny sorabe na antontan-taratasy voaangona hita hatramin'izao na ny an-toerana na any ivelany dia ireo ombiasy no manoratra ireny. Matetika aza sarotra ny manaraka ny tantara sy ny fomba aman-panao araka ny «hasina» ;

— nanampy ny fananganana ny fanjakana nisy ireo olona nanam-pahalalana ny «hasy». Ireo mpimasy no manolotra ny andro hitsanganan'ireo mpanjaka, hita eo amin'ny fananganana ny togny izay lazaina hoe tognin-tany na tognin'ampanjaka (2) : ohatra, Ratsikiloly, Rarandra, Ralaimainty ary Ralaimena no nanogny ny fanjakana Menabe ;

— ny fanomezana ny sampy isan-karazana teto Imerina, raha nanangana ny fanjakany Andrianampoinimerina (3).

Nirotsaka eo amin'ny sehatry ny toлом-bahoaka ireo rehetra nanam-pahalalana ny «hasy». Hita ombieny ombieny amin'ny tantaran'i Madagasikara izany. Raha naka ity Nosy ity ireo mpanjana-tany dia nifandona mafy tamin'ny vahoaka malagasy tokoa, ary anisan'ireo nifandona mafy taminy ireo nanam-pahalalana ny «hasy». Hita tamin'izany fa ny ombiasy no tena anisan'ny nirotsaka ary nanohana mafy ny toлом-bahoaka : ohatra, tao Menabe dia i Bori-bory sy i Havana no nitarika mahery fo nanohitra ny vazaha ; tao Boina dia i Ravelobe.

Vanin'andro telo lehibe no ho raisintsika hanazava izany toлом-bahoaka natao izany ka nampisehoana ny fahaizana aman-pahalalana ny «hasy»

(2) Jean-François Rabedimy — «Contribution de l'ombiasa à la formation du royaume Menabe; Le togny», in : *Asie du Sud-Est et Monde Insulindien* (Paris, 1976), VII, Nos 2-3. Et : Jacques Lombard, *La Royauté sakalava. Formation, développement et effondrement du XVIIème au XXème siècle*. Tananarive, O.R.S.T.O.M., 1973, 154 p.

(3) Jean-Pierre Domenichini — *Histoire des Palladiums d'Imerina d'après les manuscrits anciens (texte bilingue)*. Tananarive, Musée d'Art et d'Archéologie de l'Université (Travaux et documents, 8), 1971, LXXII - 719 p.

— Ny fidiran'ny vazaha : hita fa amin'ny toerana maro eto amin'ny Nosy dia mbola fady ny miteny vazaha, tsy mahazo mamoaka teny vazaha mihitsy fa mahavery. Ao koa ny fanoherana nataon'ireo mponina amin'ny toerana samy hafa ary maro no tsy nanaiky mihitsy hatramin'ny farany : ohatra, tao Faradofay, tao Menabe sy Boeny, tao Androna faritanin'ny Tsimihety, tao amin'ny faritanin'ny Bara ;

— Nitohy hatranihatrany izany tolom-bahoaka izany ka tonga hatramin' ny Menalamba izay fantatr'Imérina tsara fa ao andamosin'ireny mpitolona ireny dia misy ireo ombiasy nanana ny fahalalana ny «hasy».

— Tonga amin'ny vanin'andro lehibe isika, izay maro amintsika izao no naina tao anatiny, tsy inona fa ny tolom-bahoaka taona 1947. Mampalahelo eo amin'ny tantaran'io vanin'andro lehibe io, ny tsy filazana ny endrik'ireo tolona natao tamin'ny toerana maro : ohatra, ny ady natao tao Ampatakanamarorenny, Ankivanja, sns. Ny mba tiako ho soritana amin'ireny tolona ireny dia ny fisiana na ny fahalazan'ny atao hoe : Rano ! Rano ! antso entin'ireo mpanafika hiditra eo amin'ny sehatra ao amin'ny ády. Ka anisan'ny filoha namporisika ny tolom-bahoaka ireo olona nanam-pahalalana eo amin'ny «hasy».

Ny tantara sy ny tolom-bahoaka natao tamin'ny andro taloha, dia tsy azo sarahina amin'ny tolona hatao.

Raha eo amin'ny fomba amam-panao no jerena, dia tsy tambo isaina ny fahaizana amam-pahalalana ananan'ireo ombiasy : na foto-pinoana izany, na fahalalana ny manodidina azy izany, na ny fomban-drazana izany, na ny fitsaboana ny aretina isan-karazany izany. Iza no mahalala ny zava-maniry sy ny hazo isan-karazany ka mahay ny fampiasa azy fa tsy ireo ombiasy ? Izany no nahatonga ny ambasadaoro Rakoto Ratsimamanga hamory ny mpahay tao Androhibe mba hahafantarana bebe kokoa ny hazo sy ny zava-maniry eto amin'ny Nosy. Fahaizana, fahalalana ny fomba amam-panao nataon'ireo razana, ny fady isan-karazany, ny fahaizana miteny ny finoana, ny tantara...., manatôna ombiasy ianao fa hanazava azy aminao izy. Iza no tsy mahalala fa amin'ny toerana tsy misy dokotera mpitsabo, na lavitra ny toerana misy azy dia ireo tompon'ny «hasy» no atonin'ny vahoaka. Fahaizana amam-pahalalana ny aretina na ny hazo mifandrify amin'ny no entiny mitsabo ny olona marary. Ary amin'izao antsika miteny izao dia mbola maro ny olona manatona ireny manana fahaizana ireny na dia mifina aza ny sasany. Iza no tsy hanatona ny mpanandro raha hanangana trano na fasana ?

Ny «hasy» na «hasina», fahaizana amam-pahalalana ananan'ireo olon-kendry malagasy izay tsy iza fa ireo ombiasy izay akaikin'ny vahoaka, dia miaraka amin'ny tolona izay ataony ary mifandray amin'ny tantara. Eo amin' ny fanatontosana ny tantarany dia endrika iray lehibe tsy maintsy ho halalinina amin'ny fikarohana ny tantaran'i Madagasikara. Ny tantara, ny lovantsofina izay anisan'ny fahaizaña ao amin'ny «hasy», dia mifandray ary manampy tokoa amin'ny fahalalana ny mponina malagasy.